

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

ТИМЕНКО Марія Миколаївна

УДК:373.3/.5.048:331.548](091)(410)"192"

**ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ ТА КАР'ЄРНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ
У СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ АНГЛІЇ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки НАПН України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор,
Локшина Олена Ігорівна,
Інститут педагогіки НАПН України,
завідувач відділу порівняльної педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Сбруєва Аліна Анатоліївна,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, завідувач кафедри
педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент,
Максименко Оксана Олексіївна,
ДВНЗ Київський національний економічний
університету ім. Вадима Гетьмана,
викладач кафедри іноземних мов фінансово-
економічного факультету

Захист відбудеться «27» червня 2017 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д, каб. 418.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України (04053, м. Київ, Січових Стрільців, 52-Д).

Автореферат розіслано «27» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Онопрієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграція України у міжнародне співтовариство актуалізує питання підвищення конкурентоспроможності національної економіки, оптимізації використання трудових ресурсів. Важливою умовою інтенсивного розвитку ринку праці є реалізація професійного потенціалу громадян країни, що значною мірою залежить від обґрунтованості їхнього професійного вибору. Сприяння у визначенні професії, реалізації здатності до праці, кваліфікаційному зростанню молоді покликана забезпечувати профорієнтаційна робота.

Важливість професійної орієнтації підкреслена у державних документах, зокрема, у Положенні про організацію професійної орієнтації населення (1995); Положенні про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (1995); Концепції державної системи професійної орієнтації населення (2008); Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань професійної орієнтації населення» (2009); Положенні про надання соціальних послуг з професійної орієнтації у державній службі зайнятості (2011), а також – Законі України «Про зайнятість населення» (2012).

Професійна орієнтація в Україні як наукова проблема ґрунтовно досліджується в аспектах її становлення і розвитку (О. Олеярник, М. Захаров, В. Симоненко, І. Назимов); історіографії питання (Г. Пономарьова); теорії та методики профорієнтаційної діяльності, психолого-педагогічних основ професійної орієнтації (Є. Вірна, О. Вітковська, А. С. Довгаль, О. Капустіна, Т. Кухарчук, В. Люлька, О. Мельник Н. Отрощенко, М. Піддячий, Н. Побірченко, М. П. Тименко, І. Уличний, Б. О. Федоришин, М. Фіцула, Т. Становська та ін.); підготовки педагогічних кадрів до здійснення професійної орієнтації серед молоді (Л. Тимчук І. Чорна, Г. Шліхта, В. Харламенко) тощо.

Професійна орієнтація у зарубіжжі розкривається у працях українських компаративістів як у глобальному, так і національному вимірах. Становлення феномена професійної орієнтації у світовому контексті досліджується у працях О. Пильтяй; особливості професійної орієнтації в Англії – у дослідженні Н. Балацької, у США – Ю. Загребнюк, Угорщині – І. Керестень, Німеччині – Т. Козак і Г. О. Корсун, Німеччині й Україні – М. Кузів, Франції – Н. Лавриченко.

Аналіз професійної орієнтації у сучасних середніх школах Англії, виконаний Н. Балацькою у 2004 р., розкриває етапи формування системи професійної орієнтації у контексті розвитку середніх шкіл, а також принципи організації і добору змісту, форм і методів профорієнтаційної роботи. Водночас, в умовах останнього десятиліття система професійної орієнтації учнівської молоді в Англії характеризується динамічним розвитком як в аспектах подальшої розбудови стратегічних орієнтирів (Закон «Про освіту і навички» (2008); Закон «Про освіту» (2011); Національний Курикулум (2011); Постанова Міністерства освіти «Профорієнтація і натхнення в школах» (2015),

так і в реалізації нових практичних кроків (започаткування з 2010 р. профорієнтаційної служби Next Step, яка замінила Connexions, її переформатування у 2012 р. у National Careers Service, створення у 2014 р. Careers and Enterprise Company).

Трансформаційні процеси у секторі профорієнтаційної роботи в Англії ґрунтуються на вагомих дослідженнях таких британських учених, як Д. Ендрюс (D. Andrews), Е. Барнс (A. Barnes), Б. Бессот (B. Bassot), Д. Бімроуз (J. Vimrose), Е. Вотс (A. Watts), Д. Кілен (J. Killeen), Б. Лоу (B. Law), С. Фут (S. Foot), які розробляють інноваційні ідеї включно з обґрунтуванням такого важливого у сучасних умовах напрямку, як кар'єрне навчання.

Англійський досвід модернізації системи професійної орієнтації для відповідності викликам сучасності вбачається перспективним в умовах європейської інтеграції України на засадах вільної ринкової економіки. Водночас системне дослідження цього педагогічного феномену в Англії з урахуванням інноваційних змін останнього десятиліття в українській компаративістиці відсутнє. У цій ситуації виявляються *суперечності* між:

- об'єктивною потребою української економіки в конкурентоспроможних фахівцях в умовах євроінтеграції і несформованістю ефективною системи професійної орієнтації населення, зокрема молоді, що відповідає європейським стандартам;

- прагненням до професійного розвитку і самореалізації особистості у молодому віці та недосконалістю системи професійної орієнтації у школах;

- наявністю ґрунтовних напрацювань з проблеми професійної орієнтації учнівської молоді в Англії і недостатньою обізнаністю українських освітян з цими напрацюваннями.

Отже, актуальність теми дослідження, необхідність розв'язання суперечностей та недостатня розробленість проблеми дослідження зумовили вибір теми дисертації: **«Професійна орієнтація та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України і є складовою тем «Порівняльний аналіз забезпечення якості загальної середньої освіти у провідних країнах Європи та США» (2012-2014 рр.) (державний реєстраційний номер 0112U001419) і «Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського союзу та США (2015-2017 рр.)» (державний реєстраційний номер 0115U003080).

Тему дисертації схвалено на засіданні вченої ради Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 13 від 28.XI.2013 р.) та затверджено бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 10 від 17.XII.2013 р.).

Мета дослідження: розкрити теоретичні засади і практичний досвід професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії і визначити можливості реалізації його прогресивних ідей в Україні.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати поняттєво-термінологічний апарат дослідження і теоретичні засади професійної орієнтації і кар'єрного навчання в Англії.

2. Проаналізувати генезу професійної орієнтації учнівської молоді в Англії у визначених хронологічних межах та охарактеризувати сутнісні характеристики змін.

3. Розкрити сучасні підходи до організації, структурування змісту, використання форм і методів професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів в Англії.

4. Визначити особливості підготовки педагогічних кадрів з профорієнтації та кар'єрного навчання для шкіл Англії.

5. Окреслити можливості використання англійського досвіду для модернізації системи профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в освітньому просторі України.

Об'єкт дослідження: професійна орієнтація та кар'єрне навчання в Англії.

Предмет дослідження: теоретичні та організаційно-педагогічні засади професійної орієнтації і кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів в Англії.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець ХХ – початок ХХІ століття. *Нижня хронологічна межа* визначається роком прийняття Закону «Про освіту» 1997, який поклав початок кардинальної трансформації так званої універсальної системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання, загальнодоступної для всієї шкільної молоді, у ринково-орієнтовану. *Верхня хронологічна межа* датується 2015 роком – часом прийняття Директиви Департаменту освіти Уряду Її Величності «Профорієнтація і натхнення в школах», який, зберігаючи ринковий характер системи та посилюючи заходи з підвищення її якості (запровадження стандарту якості кар'єрного навчання, кваліфікації з кар'єрного навчання для профорієнтаторів тощо), розширив можливості отримання профорієнтаційних послуг (запровадження профорієнтаційних пропозицій для молоді старше 16 років та учнів з особливими потребами), що започаткувало новий рівень розвитку профорієнтації в Англії.

З метою окреслення генези професійної орієнтації в Англії аналіз було проведено, починаючи з 1910 року (року прийняття Закону «Про освіту», яким було створено першу службу з працевлаштування молоді).

Територіальні межі дослідження – предметом розгляду є професійна орієнтація в адміністративно-політичній частині Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – Англії. Англійська система професійної орієнтації в результаті перманентних трансформацій останніх десятиліть, на відміну від традиційно усталених протягом тривалого часу систем в Уельсі, Шотландії і Північній Ірландії, набула інноваційних характеристик в умовах ринкової ідеології (гнучкість, множинність пропозицій/вибору, фінансова ефективність, горизонтальна взаємодія усіх зацікавлених сторін).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять:

– філософські ідеї щодо важливості обґрунтування знання, розгляду досліджуваного явища у системі загального зв'язку, пріоритизації системного підходу до дослідження (Ф. Гегель, І. Кант);

– положення філософії освіти, які формують рамку для розгляду освіти у XXI столітті крізь призму глобальної конкуренції і парадигми освіти впродовж життя (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк);

– теоретичні засади педагогіки, які окреслюють параметри сучасної парадигми освіти на засадах дитиноцентризму, компетентнісного підходу, ціннісних орієнтирів (Н. Бібік, І. Зязюн, С. Гончаренко, О. Пошетун, О. Савченко, О. Сухомлинська);

– методологічні підходи порівняльної педагогіки до вивчення освітніх феноменів у зарубіжжі у взаємозв'язку із соціальним та культурним контекстами, у вимірі національних і світових трансформацій (Н. Абашкіна, М. Брей, В. Вульфсон, О. Джуринський, О. Заболотна, О. Локшина, М. Лещенко, З. Малькова, М. Мензон, О. Матвієнко, Л. Пуховська, І. Тараненко, Ш. Уолгутер);

– концептуальні ідеї професійної орієнтації та кар'єрного навчання (Н. Балацька, Б. Бессот, Е. Вотс, Д. Ендрюс, Б. Лоу, О. Мельник, М. Піддячий, Б. Федоришин, Е. Чант).

Єдність зазначених методологічних підходів, ґрунтовність теоретичних основ забезпечує адекватне розв'язання завдань дослідження і досягнення його мети.

Методи наукового дослідження: *загальнонаукові* – аналіз і синтез (використані для дослідження складових феномена професійної орієнтації в Англії, встановлення зв'язку між ними для отримання цілісного уявлення про систему); *узагальнення* (забезпечив формулювання висновків, обґрунтування практичних рекомендацій щодо можливостей упровадження прогресивних ідей британського досвіду з профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів в освітньому просторі України); *конкретно-наукові* – описовий, який було використано для вивчення і опису офіційних документів (законів, постанов тощо), що визначали й визначають параметри функціонування системи професійної орієнтації в Англії; порівняльно-історичний, який надав змогу простежити процес становлення і розвитку професійної орієнтації в Англії і Україні; дихронний, використаний для розроблення періодизації розвитку професійної орієнтації в Англії; термінологічного аналізу, який забезпечив уточнення значення базового терміну дослідження; системного аналізу, застосування якого надало можливість виокремити основні складові профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії.

Джерельною базою дослідження слугували матеріали:

– офіційні документи Департаменту освіти та працевлаштування Англії, Міністерства освіти і науки України, базові навчальні програми, документи й

Постанови уряду Великої Британії та громадських комісій з питань освіти, Інспекції Її Величності та ін.;

– аналітичні матеріали та електронні бази даних національних, громадських і професійних організацій: Національної служби з профорієнтації та розвитку кар'єри (National Career Service), Інституту профорієнтації та кар'єрного розвитку (Career Development Institute), Комітету із стандартів у сфері освіти (Office for Standards in Education), служби профорієнтації та розвитку кар'єри, Асоціації профорієнтації та кар'єрного розвитку (Association for Careers Education and Guidance), Асоціації роботодавців Англії, Асоціації вчителів з профорієнтації в школах, Асоціації профконсультантів та ін.;

– наукові дослідження з питань теорій професійної орієнтації та кар'єрного розвитку (Е. Вотс, П. Доуз, Д. Голанд, Л. Готфредсон, Д. Кілен, Б. Лоу, Ф. Парсонс, К. Роджерс, Ф. Гальтон та ін.); практичних підходів до професійної орієнтації та кар'єрного навчання (Е. Барнс, Б. Бессот, Д. Бімроуз, К. Говард, Д. Ендрюс, В. Петтон Н. Роу, Е. Спарк, Е. Уілкін, Р. Уільсон, Г. Ходкінсон, Д. Холмен, Т. Хулі та ін.); підготовки фахівців з профорієнтації та кар'єрного навчання (М. Адамс, Р. Бранч, Д. Ендрюс, К. Інксон, Д. Кід, Д. Макліод, Н. Роу, С. Шувард та ін.);

– публікації та матеріали наукових конференцій з проблеми професійної орієнтації і кар'єрного розвитку, що проводяться вітчизняними і зарубіжними національними та міжнародними науковими організаціями;

– матеріали зарубіжної та вітчизняної педагогічної періодики («Journal of Association of Careers Education and Guidance», «Journal of Counselling and Psychology», «Educational Management and Administration» «International Journal for Educational and Vocational Guidance», «Шлях освіти», «Порівняльна професійна педагогіка», «Порівняльно-педагогічні студії», «Український педагогічний журнал», «Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету», «Науковий вісник Ужгородського національного університету», «Вопросы психологии», «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології», «Вісник Львівського Університету» тощо).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* у порівняльно-педагогічному аспекті розкрито теоретичні засади професійної орієнтації і кар'єрного навчання учнівської молоді в Англії (мету, сутнісні характеристики, теорії відповідності, взаємодії суспільства, професійного розподілу, моделі «Міст профорієнтаційного та кар'єрного навчання», «DOTS»); розроблено періодизацію розвитку професійної орієнтації, яка охоплює три періоди: становлення професійної орієнтації та кар'єрного навчання в Англії як системи (1910 – 1973 рр.); функціонування універсальної системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання, загальнодоступної для усієї молоді (1973 – 2011 рр.); оринковлення системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання, з набуттям таких характеристик як гнучкість, конкурентність, дерегуляція, множинність вибору (починаючи з 2011 р.); розкрито сутнісні характеристики змін, розпочатих наприкінці ХХ ст.; обґрунтовано організаційні (комплексна організаційна модель: діяльнісно-базований, сервісно-базований, курикулум-базований підходи до організації) та педагогічні (комплексна змістова модель, що

охоплює запровадження окремих уроків, окремого модуля в модулі «PSHE», інтеграція знань з профорієнтації до тем модуля «PSHE», інтеграція знань в навчальні предмети Національного курикулуму, запровадження міжпредметної теми «Професійна орієнтація»; застосування інноваційних форм і методів) засади професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії; запропоновано рекомендації щодо врахування позитивного досвіду Англії з професійної орієнтації та кар'єрного навчання для України (на загальнодержавному, регіональному і внутрішньошкільному рівнях);

– *конкретизовано* базове поняття «професійна орієнтація та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії»;

– *подальшого розвитку набули* аспекти підготовки фахівців з професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у шкільництві Англії.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні рекомендацій щодо використання прогресивних ідей англійського досвіду для оптимізації розвитку та реалізації системи професійної орієнтації в школах України на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному та на рівні навчального закладу.

Текст дисертації, висновки і рекомендації за результатами дослідження можуть бути використані вищими навчальними закладами у процесі викладання дисциплін «Порівняльна педагогіка», «Історія педагогіки», «Профорієнтація і методика профорієнтаційної роботи» для майбутніх практичних психологів, соціальних педагогів, учителів освітньої галузі «Технологія», методистів з професійної орієнтації міжшкільних навчально-виробничих комбінатів.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника (довідка № 01-15/03-2618 від 14.11.2016 р.); Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 295-Н від 14.11.2016 р.); загальноосвітнього навчального закладу «Скандинавська гімназія» (довідка № 235 від 15.11.2016 р.); Броварського навчально-виховного комплексу (довідка № 516 від 13.12.2016 р.); Броварської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 9 (довідка № 421 від 22.12.2016 р.)

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях та семінарах різних рівнів: *міжнародних* – «Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування» (Умань, 2014); «Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2014); «Проблеми сучасної освіти: що було і що буде?» (Польща, Ченстохова, 2014); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України» (Київ, 2009), «Інклюзивна освіта України: проблеми та перспективи розвитку» (Луцьк, 2016); звітних *наукових конференціях* Інституту педагогіки НАПН України (2014-2016); науково-практичних *семінарах* – «Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст (2014); «Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті

зарубіжжя та український контекст» (2015), «Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі» (2016).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України.

Публікації. Основні результати дослідження відображені у 19 публікаціях, із них 7 статей у вітчизняних та 3 у зарубіжних наукових фахових виданнях, 7 тез у збірниках матеріалів конференцій, 2 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку, обсяг основного тексту дисертації – 174 сторінки. Робота містить 8 таблиць на 8 сторінках, 4 рисунки на 4 сторінках, 8 додатків на 12 сторінках. Список використаних джерел на 38 сторінках охоплює 360 позиції, з них 199 – англійською мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, доцільність вибору теми дисертації, окреслено ступінь розробленості проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, задачі дослідження, розкрито його теоретико-методологічну основу, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, подано відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, особистий внесок автора, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні засади профорієнтації та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії**» представлено аналіз стану дослідженості проблеми професійної орієнтації, розкрито підходи до тлумачення цього терміну вітчизняними і зарубіжними науковцями, розкрито його сутнісні характеристики, розглянуто теоретичні параметри, які визначають систему професійної орієнтації та кар'єрного навчання молоді в Англії.

На основі аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (А. Барно, Б. Бессот, С. Батіщев, Л. Ваховський, А. Войтко, Т. Вотс, С. Гончаренко, Е. Гінзберг, Ю. Загребнюк, С. Золотухіна, Д. Ендрюс, Т. Козак, Д. Кід, М. Кузів, Т. Кухарчук, Н. Лавриченко, Б. Лоу, Ж. А. Лютрингер, І. Облес, Г. Терещук, О. Федотова, М. Фіцула, А. Чант, С. Чистякова, М. Янцур та ін.), документів міжнародних організацій охарактеризовано базові терміни дослідження «професійна орієнтація», «професійна інформація», «професійний відбір», «професійна адаптація», «кар'єрне навчання».

Аналіз підходів до розуміння сутності професійної орієнтації в зарубіжжі (на прикладі таких країн, як Німеччина, Польща, США, Франція, та у формулюванні Організації економічного співробітництва та розвитку) дозволив визначити такі її інваріантні характеристики: системність забезпечення як умова ефективного функціонування усіх форм професійної орієнтації усіх верст населення на постійній основі, врахування, окрім індивідуальних потреб особистості, суспільно-економічних вимог. Доведено пріоритетність економічного підґрунтя (первинні економічні вигоди, вторинні економічні вигоди, макроекономічні вигоди) здійснення професійної орієнтації

молоді в умовах підвищення конкуренції національних і регіональних економік.

Встановлено, що у британському термінологічному просторі використовуються такі терміни, як «професійна орієнтація» (vocational guidance; career guidance), «кар'єрна освіта» (career education), «профорієнтація та кар'єрне навчання» (career education and guidance), «кар'єрне навчання та розвиток» (career learning and development), які формують синонімічний ряд. Зазначені терміни презентують систему, що охоплює профінформування, професійну психодіагностику, консультування, профорієнтацію, сприяння у побудові кар'єри шляхом розвитку професійних інтересів і набуття професійного досвіду молодої людини у контексті навчання впродовж життя.

Охарактеризовано теоретичні засади професійної орієнтації та кар'єрного навчання крізь призму досліджень Б. Лоу, Е. Вотса, Б. Бессот, Д. Ендрюса, Д. Бімроуза, Е. Барнса, Д. Кілена, а саме – теорій відповідності; взаємодії суспільства; професійного розподілу; моделей «Міст профорієнтаційного та кар'єрного навчання» і «DOTS». Констатовано, що модель «DOTS» авторства Б. Лоу та Т. Вотс, розроблена у 1977 р., справила визначальний вплив на формування концептуальних засад професійної орієнтації в Англії, слугуючи концептуальною рамкою і сьогодні. У моделі «DOTS» («Decision, Opportunity, Transition, Self-awareness» – «Рішення. Можливості. Перехід. Самоусвідомлення») складова «усвідомлення можливостей» охоплює розуміння меж можливостей в освіті та у світі професій; «самоусвідомлення» – розуміння власних сил, потреб, інтересів, прагнень і цінностей; «рішення» – розуміння того, як приймати рішення відносно своїх можливостей; «перехід» – мати знання та навички, щоби подолати перехідні періоди та перейти на наступний етап освіти або роботи.

Зроблено висновок, що під впливом соціально-економічного розвитку трансформуються концептуальні засади професійної орієнтації у напрямі багатовимірності. Профорієнтаційне та кар'єрне навчання пройшло складний шлях розвитку від трансляції інформації щодо професій до комплексного процесу, орієнтованого на розвиток майбутньої кар'єри особистості у контексті освіти впродовж життя.

Умовами ефективного профорієнтаційного та кар'єрного навчання визначено: ретельно скероване позитивне навчальне середовище, де можна ризикувати без страху невдачі та отримувати конструктивний зворотний зв'язок; підтримка спеціалістів з профорієнтаційного навчання; взаємодія з великою кількістю різних людей (включаючи спеціалістів з професійного розвитку, працедавців, учителів, батьків, однолітків тощо); підтримка та заохочення, завдяки яким молодь може навчитися більш ефективно разом з іншими.

У другому розділі «**Практика організації профорієнтації та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії**» охарактеризовано генезу системи професійної орієнтації для молоді в Англії, розкрито підходи до організації, добору і структурування змісту професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах, розкрито форми і

методи, охарактеризовано підходи до підготовки фахівців з професійної орієнтації та кар'єрного навчання для шкільництва в Англії і особливості роботи профорієнтатора в школі.

Встановлено, що історія розвитку професійної орієнтації в Англії є предметом дослідження таких провідних британських учених у галузі профорієнтації, як Т Вотс, Д Ендрюс, Б Лоу, К. Робертс та ін., погляди яких на ключові періоди у цьому процесі не є уніфікованими.

На основі застосування методу дихронного аналізу запропоновано періодизацію, об'єктом якої виступає процес розвитку професійної орієнтації в Англії. Критеріями для визначення періодів стали якісні зміни в теоретичних засадах, організації та змісті професійної орієнтації у визначених хронологічних межах. Вибір нижньою хронологічною межею 1910 р. визначено тим, що в умовах стрімкого розвитку економіки Британії на початку ХХ ст. виникає потреба у кваліфікованих кадрах, що обумовило появу першого – Джувенального бюро з працевлаштування, де проводилася профорієнтаційна робота з молоддю.

Верхня хронологічна межа періодизації означена 2015 роком – часом прийняття Директиви Департаменту освіти Уряду Її Величності «Профорієнтація та натхнення в школах», яка офіційно започаткувала новий рівень функціонування системи професійної орієнтації і професійного навчання в Англії.

Аналіз впливу соціальних і педагогічних факторів, які спричинили зміну мети, концептуальних та організаційних засад професійної орієнтації, уможливили виокремлення трьох періодів у розвитку досліджуваного феномену:

- становлення професійної орієнтації та кар'єрного навчання в Англії як системи у взаємозв'язку взаємопов'язаних складових (1910 – 1973 рр.);
- функціонування універсальної системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання, загальнодоступної для усієї молоді (1973 – 2011 рр.);
- оринковлення системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання з набуттям таких характеристик як дерегуляція, гнучкість, множинність вибору, конкуренція (починаючи з 2011 р.).

Охарактеризовано сутнісні характеристики змін у процесі трансформації універсальної системи професійної орієнтації на ринково-базовану з кінця 90-х років ХХ ст. Спочатку, служби кар'єри були приватизовані, хоча фінансувалися центральним урядом і були підзвітними Державному секретарю. Потім, на початку ХХІ ст., відбувається їх трансформація у служби «Connexions» з особливим фокусом на молодь і доросле населення, яке перебуває у групі ризику, хоча практика надання профорієнтаційних послуг усім верствам населення все ще зберігалася. Починаючи з 2008 р., уряд, ліквідує «Connexions» та покладає її обов'язки на місцеві органи влади з огляду на невдалу спробу поєднати надання профорієнтації усім верствам населення та представникам груп ризику. Втім, базова модель організації профорієнтаційної роботи все ще продовжувала функціонувати – молоді люди в школах мали доступ до зовнішніх служб розвитку кар'єри, які тісно

співпрацювали зі школами безкоштовно для останніх. Остання трансформація змінила сутність існуючої системи, поклавши початок перетворення її на ринково-орієнтовану, – після прийняття Закону «Про освіту» 2011 року школи вже більше не мали безкоштовного доступу до служб кар'єри (яка отримувала фінансування від центральної влади) для усієї молоді. Замість цього вони мали самостійно забезпечувати надання послуг з профорієнтації та платити за це з власних бюджетів, не отримавши додаткових фінансів. Відповідальність Державного секретаря за нагляд за тим, щоб уся молодь отримувала профорієнтацію, також передавалася школам. Місцеві органи влади вже не мали забезпечувати професійну орієнтацію для усієї молоді, а лише для молоді груп ризику. Отже, Закон «Про освіту» 2011 року передав відповідальність здійснення професійної орієнтації від зовнішніх проорієнтаційних служб до шкіл, які були вільні у виборі таких служб і повинні були забезпечувати учням доступ до них.

На сучасному етапі система професійної орієнтації та кар'єрного навчання для молоді в Англії охоплює школи як ключових агентів, які тісно взаємодіють зі службами професійної орієнтації, місцевими органами влади, асоціаціями, працедавцями.

Доведено дієву роль професійних асоціацій (Інститут кар'єрного навчання, Асоціація служб з кар'єрного навчання, Асоціація кар'єрного навчання та орієнтації, Національна асоціація з кар'єрного навчання для дорослих, Міжнародна асоціація професіоналів з кар'єрного навчання тощо), які працюють у полі професійної орієнтації населення.

Створена у 2012 р. Національна служба кар'єри покликана надавати послуги з профорієнтації і працевлаштування усім верствам населення, а у 2014 р. – Компанія з кар'єри та підприємництва – виконує завдання допомоги школам у виборі профорієнтаційних служб, розбудові національної мережі провайдерів послуг з метою інтеграції молоді у ринок праці. Професійні координатори Компанії співпрацюють зі школами для сприяння у наданні ним професійної орієнтації, а радники, які є волонтерами Компанії, працюють з керівництвом шкіл з метою їх зближення зі світом роботодавців на місцевому рівні.

Школи зобов'язані надавати професійну орієнтацію учням в рамках навчального процесу (включаючи професійну орієнтацію до курикулуму та проводячи профорієнтаційні заходи спільно з роботодавцями) та гарантувати учням доступ до профорієнтаційних служб.

Системний аналіз уможливив з'ясувати, що у школах Англії профорієнтація та кар'єрне навчання учнів реалізується на чотирьох ключових етапах навчання. На 1 та 2 ключових етапах (6 – 11 років) учні навчаються позитивного ставлення до праці, трудової діяльності людей, інтересу до пізнання себе. Особливо важливими у цьому процесі є 3 і 4-й ключовий етап. На 3-му ключовому етапі з учнями 11 – 14 років проводять індивідуальні та групові заняття, відеоуроки, екскурсії, класні години. На 4-му ключовому етапі (14 – 16 років), окрім вище названих форм профорієнтаційного навчання, додається виробнича практика, факультативні заняття, копітка робота фахівців

щодо психометричної, профорієнтаційної діагностики особистості учня, оформлення індивідуального портфоліо тощо.

Охарактеризовано тематичні модулі типового курсу, який пропонується школами на 3 і 4 KE: «Що вивчає курс «Профорієнтація та кар'єрне навчання?»», «Яка професія мені підходить?», «Чому люди працюють?», «Як люди досліджують світ професій та свої професійні можливості?», «Як мені найкраще використати інформацію, отриману при вивченні курсу «Профорієнтація та кар'єрне навчання?»», «Які рішення приймає підліток стосовно свого майбутнього після досягнення 13-річного віку?», «На що схожий світ професій?», «Як змінюються мої уподобання з плином часу?», «Як може мені допомогти виробнича практика?», «Які рішення приймає молода людина стосовно свого майбутнього після досягнення 16-річного віку?», «Як скласти заяву при прийомі на роботу, щоби працевлаштуватись якомога краще?», «Як люди розв'язують проблеми, що виникають на роботі?».

Акцентовано розмаїття підходів, які школи застосовують на практиці для інтеграції знань з професійної орієнтації та кар'єрного навчання до змісту освіти – на основі аналізу досліджень британських науковців (В. Бессот і А. Чанта, Д. Ендрюса, Р. Султани та ін.) розкрито існування таких варіантів, як запровадження окремих уроків, окремого модуля в модулі «PSHE», інтеграція знань з профорієнтації до тем модуля «PSHE», інтеграція знань в обов'язкові навчальні предмети Національного курикулуму, запровадження міжпредметної теми «Професійна орієнтація».

Охарактеризовано трансформації у підходах до оцінювання результатів оволодіння учнями знаннями та вміннями в процесі профорієнтаційного та кар'єрного навчання у школах Англії – йдеться про набуття значущості перевірки результатів попереднього навчання і врахування цих результатів у розробленні наступної фази навчального процесу з тим, щоб учень міг продовжувати просуватися у досягненні кар'єрної відновлюваності, благополуччя та кар'єрного зростання. Такий підхід трактується як «оцінка для навчання» на противагу «оцінки навчання».

У британській освіті поняття «методи навчання» визначається як впорядкована діяльність педагогічного процесу, що характеризується управлінням стратегіями, орієнтованими на досягнення кінцевого результату. До активно вживаних методів профорієнтаційного та кар'єрного навчання в середніх навчальних закладах Англії віднесено: пояснювально-ілюстративні, імітаційно-ігрові, діагностичні, метод інтегрованого навчання, метод дослідницького навчання, анкетування. Охарактеризовано інноваційний метод, який все більше застосовується школами для кар'єрного навчання, – портфоліо, який розглядається британськими науковцями (Д. Біроуз, Дж. Холман, Т. Вотс) як перспективний інструмент для самопізнання та мотивації молоді.

Поширеними формами профорієнтації та кар'єрного навчання в англійських школах є: індивідуальні та групові заняття, семінари, лекції, відеоуроки, профорієнтаційні конференції, практикуми; екскурсії на

підприємства, профорієнтаційні курси, створення мініпідприємств, предметні гуртки.

Однією з умов успішного профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів в англійських школах визначено педагогічне керівництво цим процесом. У школах Англії обов'язки фахівця з профорієнтаційного та кар'єрного навчання зазвичай виконує викладач модулю «Особистісно-соціальної освіти, освіти про здоров'я та економіку» (PSHE Education), який має вищу професійну освіту і може бути координатором з профорієнтаційного та кар'єрного навчання. Функція фахівця з профорієнтації та кар'єрного навчання включає інформаційно-пізнавальну, навчально-виховну, стимулюючу, діагностичну, організаційно-координаційну діяльність. Він відвідує семінари та конференції за тематикою, має тісний зв'язок з місцевими органами освіти та службами з профорієнтації та розвитку кар'єри. Крім вчителя, який викладає модуль PSHE Education, профорієнтацією та кар'єрним навчанням можуть займатися фахівці, які мають відповідну професійну кваліфікацію у сфері профорієнтації, профконсультування та кар'єрного розвитку.

Зазначено виклики, що характеризують систему професійної орієнтації і кар'єрного навчання молоді в Англії, до яких віднесено: ступінь координації дерегульованого ринку профорієнтаційних послуг із запитами економіки та інтересами англійського суспільства; забезпечення профорієнтаційними послугами шкіл в умовах відсутності фінансування з центрального/місцевих бюджетів; відсутність універсального підходу до надання профорієнтаційних послуг для усієї молоді; відсутність профорієнтаційних знань/предмету/модулю у Національному курикулумі.

У третьому розділі **«Перспективність досвіду з професійної орієнтації та кар'єрного розвитку учнів середніх навчальних закладів Англії для України»** проаналізовано вітчизняну теорію та практику державної системи професійної орієнтації, визначено подібні та відмінні риси профорієнтаційних процесів в Англії та Україні, виокремлено позитивний досвід англійської системи профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів для України.

Розкрито, що розбудова національної системи професійної орієнтації населення в Україні визнається актуальною з перших років проголошення державної незалежності, оскільки практика професійної орієнтації в СРСР розвивалася у межах підходів, орієнтованих на відтворення робочої сили для планової економіки, а отже не відповідала новим умовам розвитку країни.

Виявлено позитивні зрушення в системі професійної орієнтації в Україні. На рівні концептуальних засад відбулася трансформація позиціонування профорієнтації від допомоги у одноразовому професійному самовизначенні особистості у юнацькому віці у напрямі розбудови кар'єри, що охоплює обрання професії, адаптацію в професії, зміну професії, просування по кар'єрним сходам.

Показано рух у напрямі розбудови цілісної системи професійної орієнтації в Україні, її гармонізації зі світовою практикою шляхом впровадження на законодавчому рівні (Закон України «Про зайнятість населення», 2012),

цілісного бачення професійної орієнтації у комплексі з професійним навчанням, розбудови мережі агентів профорієнтації, посилення ролі неурядових організацій у виробленні державної політики з профорієнтації.

Концепція МОН України «Нова українська школа» (2016) робить внесок у гармонізацію шляхом трактування професійної орієнтації учнів як важливої складової процесу виховання цінностей шкільної молоді, виявлення індивідуальних нахилів і здібностей.

Розкрито незбалансованість у реалізації професійної орієнтації в школах України, коли лише частина шкіл включає до навчального плану курси за вибором: «Людина і світ професій» (8 – 9 кл.), «Побудова кар'єри» (10 – 11 кл.), «Професія – шлях до успіху», спецкурс для учнів 11-их класів «Я і моя професія», «Обираю професію» (для 10-х класів). Інші школи частіше за все обмежуються лише наданням послуг профінформаційного характеру.

Узагальнено коло проблем професійної орієнтації шкільної молоді: відсутність спеціалістів-профорієнтологів у штатах загальноосвітніх шкіл; недостатня профорієнтаційна підготовка педагогічних працівників; низький рівень відповідного матеріально-технічного та інформаційно-методичного забезпечення; відсутність послуг діагностування та консультування; відсутність чіткої взаємодії різних учасників профорієнтаційного процесу; недостатня інтеграція профорієнтації в освітній простір школи, відсутність індивідуального, диференційованого підходу.

На основі порівняльного аналізу практики профорієнтації в Англії та Україні констатовано багатовимірність системи профорієнтації в школах Англії, яка охоплює кар'єрне навчання засобами змісту освіти, отримання учнями профорієнтаційних послуг зовнішніх служб з працевлаштування і розвитку кар'єри, співпраця шкіл з місцевими органами влади, працедавцями і неурядовими організаціями; виокремлено перспективний для України британський досвід, до якого віднесено: реалізація кар'єрного навчання впродовж усього терміну навчання у школі; розроблення учнями власного «Індивідуального плану дій» і «Портфолію»; забезпечення можливостей проходження учнями практики на виробництві; наявність у штатному розкладі фахівця, який відповідає за профінформування, профконсультування; професійну діагностику, координацію надання послуг з профорієнтаційного та кар'єрного навчання в школі, співпрацю з учителями-предметниками; функціонування профорієнтаційних кабінетів, оснащеними засобами кар'єрного навчання учнів з акцентом на ІКТ.

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано теоретичні засади, охарактеризовано практичний досвід професійної орієнтації у середніх навчальних закладах Англії, визначено можливості використання його перспективних характеристик в умовах реформування освіти в Україні.

1 Доведено, що поняття професійної орієнтації в Англії на сучасному етапі нерозривно пов'язано з кар'єрним навчанням. В умовах трансформації засад виробництва під впливом глобалізації і технологічної революції замість

формату «вибір кар'єри» запроваджується формат «побудова кар'єри», за якого метою профорієнтації проголошується відкриття індивідууму можливостей для професійного зростання, сприяння залученню до світу професій, підтримка входження у цей світ. Відповідно у дисертації професійна орієнтація учнів у середніх навчальних закладах Англії розглядається у комплексі з кар'єрним навчанням і трактується як *цілісна система, що охоплює як професійну орієнтацію (інформування, психодіагностику, консультування для пізнання себе та світу професій), так і кар'єрне навчання (сприяння у побудові кар'єри, включенню у світ ринку праці), що спрямована на особистісний розвиток школяра та отримання суспільством економічних вигод.*

Розкрито такі суттєві ознаки поняття професійної орієнтації та кар'єрного навчання в Англії як діяльнісна орієнтованість (набуття учнями елементів досвіду), особистісна орієнтованість (акцент не на кар'єрному просуванні в рамках організації, а на прогресії молодої людини у навчанні професії й на роботі), навчання протягом життя у контексті неперервного процесу та множинності можливостей.

З'ясовано домінуючий вплив моделі «DOTS» авторства Б. Лоу та Т. Вотс на формування концептуальних засад професійної орієнтації в Англії на сучасному етапі. Водночас зроблено висновок, що під впливом соціально-економічного розвитку і тенденцій глобалізації концептуальні засади професійної орієнтації трансформуються у напрямі багатовимірності.

2. Доведено, що розвиток професійної орієнтації в Англії характеризується якісними змінами протягом часу. Розроблено авторську періодизацію професійної орієнтації, яка охоплює три періоди:

– *становлення професійної орієнтації та кар'єрного навчання в Англії як системи у взаємозв'язку взаємопов'язаних складових (1910 – 1973 рр.);*

– *функціонування універсальної системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання, загальнодоступної для усієї молоді (1973 – 2011 рр.);*

– *оринковлення системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання з набуттям таких характеристик як гнучкість, конкурентність, дерегуляція, множинність вибору (починаючи з 2011 р.).*

Перший період характеризується формуванням системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання як множини взаємопов'язаних складових, що сприяють професійному самовизначенню молоді: розпочинає функціонувати служба з працевлаштування молоді; започатковується посада вчителя-профорієнтатора та профорієнтаційна діяльність в школах (на рівні надання профорієнтаційної інформації та програм проходження практики під час навчання), у розкладі занять деяких шкіл починають з'являтися уроки з профорієнтації, хоча профорієнтація ще не входить до курикулуму; розбудовуються служби з підготовки дипломованих кадрів для професійної орієнтації (започатковуються курси, виникають центри, розробляються методологічні орієнтири та навчально-методичне забезпечення).

Другий період, розпочавшись після прийняття Закону «Про працевлаштування та професійну підготовку» 1973 року, характеризується функціонуванням універсальної системи забезпечення усім молодим людям

доступу до професійної орієнтації (яка фінансувалася за рахунок центрального бюджету) – місцеві органи освіти, співпрацюючи зі школами через профорієнтаційні служби, забезпечували учням можливості з кар'єрного навчання. Профорієнтаційні служби регулярно звітувалися Департаменту зайнятості та інспектувалися Інспекторами Її Величності. Законодавством місцевим органам освіти надавалося право організувати трудову практику для учнів останнього року навчання у школі та мати службу з профорієнтації та профконсультації для молоді.

Розкрито сутнісні характеристики змін, що відбулися наприкінці ХХ ст. у процесі поетапної трансформації універсальної системи професійної орієнтації молоді, характерної для другого періоду, у ринково-орієнтовану, що охоплювала приватизацію служб кар'єри, їх фокусування на молодь з груп ризику і спеціальними потребами, передачу обов'язків проведення профорієнтаційної роботи місцевим органам влади, а пізніше – школам (за рахунок власного бюджету).

У третій період, який стартує з 2011 р., система професійної орієнтації в Англії набуває таких ринково-орієнтованих характеристик, як дерегуляція (передача обов'язку проведення профорієнтації від Державного секретаря і місцевих органів влади школам, які отримали свободу у виборі профорієнтаційних провайдерів), гнучкість (комбінування підходів, форм, методів в залежності від запитів) множинність вибору і конкуренція (функціонування великої кількості провайдерів – служб з профорієнтації і служб зайнятості, які надають послуги на місці та он-лайн, освітніх інституцій, неурядових організацій тощо).

3. Розкрито, що на сучасному етапі система професійної орієнтації та кар'єрного навчання для молоді в Англії характеризується багатовимірністю, охоплюючи школи, незалежні служби професійної орієнтації, національну Компанію з кар'єри та підприємництва, місцеві органи влади, асоціації, роботодавців, які взаємодіють між собою, формуючи ефективну мережу надавачів послуг.

Виявлено три підходи до організації професійної орієнтації, які застосовуються школами на сучасному етапі. Це:

- діяльнісно-базований підхід, за якого школи проводять низку заходів з профорієнтації (візити до роботодавців, ярмарки вакансій тощо);

- сервісно-базований підхід, відповідно до якого молоді люди гарантовано отримують доступ до профорієнтаційних служб для отримання інформації у прийнятті рішень щодо побудови кар'єри;

- курикулум-базований підхід, за яким знання з профорієнтації інтегровано до предметів курикулуму.

Охарактеризовано трансформацію поглядів на місце професійної орієнтації та кар'єрного навчання у курикулумі – Законом «Про освіту» 1997 р. було передбачено включення знань з профорієнтації до курикулуму для учнів 9-11 класів, а починаючи з 2004 р. – 7-8 класів. У Національному курикулумі 2011 року елементи профорієнтаційного та кар'єрного навчання входять до програм таких обов'язкових предметів як: «мистецтво та дизайн», «дизайн та

технології», «громадянство». Також школи були зобов'язані включати основні елементи програми з профорієнтаційного та кар'єрного навчання до навчального модулю «PSHE» (Особистісна, соціальна освіта, освіта про здоровий спосіб життя, економіку), який входить до шкільного курикулуму, або запроваджувати профорієнтаційне та кар'єрне навчання як факультативний предмет шкільного курикулуму.

Акцентовано розмаїття підходів, які застосовують на практиці школи для інтеграції знань з професійної орієнтації та кар'єрного навчання до змісту освіти – запровадження окремих уроків, окремого модуля в модулі «PSHE», інтеграція знань з профорієнтації до тем модуля «PSHE», інтеграція знань в обов'язкові навчальні предмети Національного курикулуму, запровадження міжпредметної теми «Професійна орієнтація».

Охарактеризовано форми і методи профорієнтаційного та кар'єрного навчання в середніх навчальних закладах Англії, акцентовано відкритість системи до застосування інновацій, що проілюстровано на прикладі портфоліо як перспективного інструменту для самопізнання та мотивації молоді та он-лайн інструментів (он-лайн бібліотека з профорієнтації та кар'єрного навчання, дисплеїв, твітів, відео).

4. Доведено, що однією з умов успішного профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів в англійських школах є педагогічне керівництво цим процесом. Надання послуг з профорієнтації та кар'єрного розвитку учням в середніх навчальних закладах є досить налагодженою системою в середині всього навчального процесу.

Виокремлено три моделі організації профорієнтаційної діяльності в школах Англії. Навчальний заклад може обирати будь-яку модель, що в основному залежить від фінансування закладу та рівня акредитації. Відповідальною за надання послуг з профорієнтаційного та кар'єрного навчання учням може бути або людина, яка отримала відповідну кваліфікацію, або один із викладачів модулю «PSHE», який зазвичай є членом асоціації вчителів «PSHE».

Виокремлено декілька основних функцій фахівця з профорієнтації та кар'єрного розвитку, а саме: інформаційно-пізнавальна, навчально-виховна, стимуляційна, діагностична та організаційно-координаційна. Фахівці з профорієнтаційного та кар'єрного навчання, які працюють в середніх навчальних закладах, обов'язково повинні мати вищу академічну освіту та кваліфікацію у сфері профорієнтації та кар'єрного розвитку, але можуть мати різну освіту та професійну підготовку.

5. Окреслено рекомендації щодо впровадження досвіду Англії у практику українських шкіл, які охоплюють загальнодержавний, регіональний рівні та рівень навчального закладу. Рекомендовано: перетворення професійної орієнтації молоді на пріоритет національної та регіональних політик; гармонізацію законодавчого забезпечення професійної орієнтації з новими потребами українського суспільства і економіки; реалізацію системного підходу та єдиної політики усіх відповідальних агентів у галузі профорієнтації на платформі Ради з питань професійної орієнтації населення; реалізацію

множинності пропозицій в системі профорієнтації на засадах конкуренції при збереженні регуляції з боку держави; перетворення школи на ключового об'єкта в системі професійної орієнтації молоді; створення Національної компанії з розвитку кар'єри для допомоги школам у виборі профорієнтаційних провайдерів, створення національної/регіональних мереж, що об'єднують школи та роботодавців з метою інтеграції молоді у ринок праці; запровадження посад профорієнтатора в школах; посилення індивідуальної роботи з учнями; інтенсифікація застосування ІКТ інноваційних форм і методів (день відкритих дверей, фестивалів професій, ярмарків вакансій, бірж праці, днів кар'єри, екскурсії на виробництво, портфоліо, он-лайн бібліотеки) в процесі профорієнтаційного навчання.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Перспективним вважаємо вивчення змістовно-технологічних аспектів професійно орієнтованого та кар'єрного навчання в залежності від статі та регіональних особливостей професійної орієнтації у різних частинах Сполученого Королівства Великій Британії та Північної Ірландії – Уельсі, Шотландії, Північній Ірландії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Тименко М. М. Особливості організації профорієнтаційної роботи у школах Великої Британії / М. М. Тименко // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Івано-Франківськ: Педагогіка. Випуск L, 2013.– С. 36–40.
2. Тименко М. М. Особливості роботи координаторів та консультантів з професійної орієнтації у школах Великої Британії / М. М. Тименко // Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 76–80.
3. Тименко М. М. Форми та методи профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії / М. М. Тименко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. / Укр. інженерно-пед. акад. – Харків, 2015. – № 47. – С. 156–161.
4. Tymenko M. The role of careers coordinators in careers education process in secondary schools of England / Maria Tymenko // Humanistyka. Pedagogika. Edukacja / pod red. Edyty Sadowskiej, Wiesława Sztumskiego. Czestohowa: Wydawnictwo WSL, 2014. – Т. IV. – Р. 169–177.
5. Тименко М. М. Организация профориентационной работы с учащимися в школах Англии / М. М. Тименко // Пед. мастерство. – Узбекистан, 2016. – № 3. – С. 40–43.
6. Тименко М. М. Специалисты профориентации и развития карьеры в среднеобразовательных школах Англии / М. М. Тименко // Вестн. по педагогике и психологии Южной Сибири. – 2016. – № 3. – С. 83–89.
7. Тименко М. М. Особливості профорієнтаційної роботи соціального педагога у загальноосвітніх навчальних закладах / М. М. Тименко // Вісн. Нац.

авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія. – 2009. – Вип. 2. – С. 32–35.

8. Тименко М. М. Організаційно-педагогічні аспекти профорієнтаційної роботи соціального педагога / М. М. Тименко // Молодь і ринок. – 2008. – № 6. – С. 120–123.

9. Tymenko M. M. Management and models of careers education and guidance in secondary schools of England / M. M. Tymenko // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2015. – Вип. 5. – С. 190–200.

10. Тименко М. М. Особливості організації профорієнтаційної діяльності в середніх навчальних закладах Англії та України / М. М. Тименко // Освіта та розвиток обдаров. особистості. Серія: Педагогіка та психологія. – 2016. – № 10. – С. 19–23.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Тименко М. М. Професійна орієнтація учнів загальноосвітніх навчальних закладів як напрям діяльності соціального педагога / М. М. Тименко // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 серп. 2009 р.) / за заг. ред. Е. В. Лузік, О. М. Акмалдінова. – Київ: НАУ, 2009. – 94 с.

12. Тименко М. М. Формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх соціальних педагогів / М. М. Тименко // Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика: матеріали Першої регіон. наук.-метод. конф. (Херсон, 23 листоп., 2010 р.) / за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко, О. В. Рідкоус. – Херсон: РПО, 2010. – С. 142–147.

13. Тименко М. М. Особливості роботи координатора з професійної орієнтації та профконсультанта з професійної орієнтації школярів Великої Британії / Марія Тименко // Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 5 черв. 2014 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України; [за заг. ред. О. Л. Локшиної]. – Київ: Пед. думка, 2014. – С. 163–164.

14. Тименко М. Особливості профорієнтаційної діяльності в середніх навчальних закладах Шотландії / Марія Тименко // Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [16 жовт. 2014 р., м. Умань]. – Умань, 2014. – С. 249–252.

15. Тименко М. М. Кар'єрне благополуччя як ключовий аспект профорієнтаційного та кар'єрного навчання у середніх навчальних закладах Великої Британії / Марія Тименко // Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 11 черв. 2015 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України; [за заг. ред. О. Л. Локшиної]. – Київ: Пед. думка, 2015. – С. 111–113.

16. Тименко М. Методи профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії / Марія Тименко // Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі:

матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 6 черв. 2016 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України; [за заг. ред. О. Л. Локшиної]. – Київ: Пед. думка, 2016. – С. 115–116.

17. Тименко М. М. Організація профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів середніх навчальних закладів Англії / М. М. Тименко // Мова. Освіта. Культура: античні цінності – сучасне застосування: Міжнар. дискус. форум (Умань, 19–20 трав. 2016 р.) / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2016. – С. 289–292.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

18. Тименко М. М. Особливості профорієнтаційної діяльності соціального педагога у середньому загальному навчальному закладі / М. М. Тименко // Проблеми сучасної освіти. Серія: Педагогіка і психологія: зб. ст. / РВНЗ «Крим. гуманіт. ун-т» (м. Ялта). – Ялта: РВВ КТУ, 2009. – Вип. 23 (4.1). – С. 208–213.

19. Тименко М. М. Особливості профорієнтаційного та кар'єрного навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії / М. М. Тименко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2015 рік: інформ. вид. / НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ: Ін-т педагогіки, 2015. – С. 59–60.

АНОТАЦІЇ

Тименко М. М. Професійна орієнтація та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2017.

У дисертації на засадах теоретичного аналізу розкрито ступінь дослідженості проблеми професійної орієнтації вітчизняними і зарубіжними ученими; охарактеризовано теоретичні засади професійної орієнтації та кар'єрного навчання учнівської молоді в Англії; прослідковано становлення англійської системи професійної орієнтації і визначено три періоди у цьому процесі на основі критерію якісних змін в організації та змісті професійної орієнтації у визначених хронологічних межах; виявлено роль і місце професійної орієнтації у змісті освіти, який реалізується у форматі Національного і шкільного курикулумів; узагальнено форми і методи профорієнтаційного навчання; зроблено порівняльний аналіз розвитку профорієнтації в Україні і Англії; на основі англійського досвіду з профорієнтаційного та кар'єрного навчання окреслено рекомендації для впровадження в практику професійної орієнтації в Україні.

Ключові слова: професійна орієнтація та кар'єрне навчання, Англія, середні навчальні заклади, Національний курикулум, шкільний курикулум.

Тименко М. Н. Профессиональная ориентация и карьерное обучение учащихся в средних школах Англии. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Институт педагогики НАПН Украины, Киев, 2017.

На основе теоретико-педагогического анализа раскрыта степень исследования проблемы профессиональной ориентации и карьерного обучения отечественными и зарубежными учеными. Определены основные понятия и терминология исследуемой проблематики. В исследовании охарактеризованы основные концептуальные параметры профессиональной ориентации и карьерного обучения учащихся среднеобразовательных школ Англии, на основе которых происходило становление и развитие профессиональной ориентации и карьерного обучения в Англии. Разработана авторская периодизация истории развития профессиональной ориентации и карьерного обучения учащихся среднеобразовательных школ, которая охватывает три периода: становление профессиональной ориентации и карьерного обучения в Англии как системы (1910 – 1973 гг.); функционирования универсальной системы профессиональной ориентации и карьерного обучения, общедоступной для всей молодежи (1973 – 2011 гг.); трансформация системы профессиональной ориентации и карьерного обучения на рыночные основы, с приобретением таких характеристик как гибкость, конкурентность, дерегуляция, множественность выбора.

Охарактеризовано и описано содержание, формы и методы профессиональной ориентации и карьерного обучения учащихся среднеобразовательных школ Англии.

Основными методами профориентации и карьерного обучения в среднеобразовательных школах Англии являются: объяснительно-иллюстративные (презентация, портфолио, лекция, рассказ, уведомление, встреча со специалистами и т.д.); имитационно-игровые (коллективное обучение, ролевые, деловые игры, имитационное моделирование, практика на производстве и т.д.); диагностические (тестирование, анкетирование, наблюдение, беседы и интервью закрытого и открытого типов, консультирование, тренинги, игровые ситуации, портфолио); метод интегрированного обучения (обобщение независимых характеристик и ведомостей про учеников от учителей разных предметов на основе результатов деятельности учеников); метод исследовательского обучения (проект, обсуждение, проблемно-ориентированное обучение); метод коллективного обучения (групповые командные задания, моделирование бизнеса, «мозговой штурм» и др.); интерактивное обучение (использование цифровых технологий).

К формам профориентации и карьерного обучения, наиболее распространённых в английских школах, можно отнести: индивидуальные и групповые занятия, семинары, лекции, видеоуроки, профориентационные конференции, практикумы; разного рода экскурсии на предприятия, создание мини-предприятия, предметные кружки.

Профориентация и карьерное обучение в среднеобразовательных учреждениях Англии – это целенаправленная, взаимосвязанная система мероприятий, основными организационно-педагогическими условиями которой являются: направление и мотивация учащихся на саморазвитие через познание себя и мира профессий (самостоятельное принятие решений, понимание своих сильных и слабых качеств личности, осознание своих возможностей, умение преодолевать переходные периоды), где специалист по профориентации и карьерному обучению выступает в роли помощника; Обеспечение информацией: школьные библиотеки, онлайн библиотеки, разного рода информационные электронные ресурсы, которые находятся в свободном доступе для всех учащихся; использование эффективных методов и подходов обучения; обеспечение педагогического процесса квалифицированными специалистами по профориентации и карьерному обучению; сотрудничество школы с внешними консультантами по профориентации и карьерному обучению служб развития карьеры, службами занятости; сообщества и ассоциациями бизнеса и промышленности, родителями; создание позитивной среды, способствующей обучению, установление, климата доверия и поддержки; использование современного мультимедийного оборудования и электронных ресурсов для экономии времени и улучшения усвоения материала.

Исследовано и охарактеризовано педагогическое управление процессом предоставления услуг по профессиональной ориентации и карьерному обучению учащимся среднеобразовательных школ Англии. Описаны основные модели организации профориентационной деятельности в школах Англии, а также основные функции специалиста по профориентации и карьерному обучению. Обучающее учреждение может выбрать любую модель организации профориентационной деятельности, что в основном зависит от финансирования местными органами образования, а также уровня аккредитации и престижа. На должность специалиста по профориентации и карьерного обучения может быть назначен человек только с академическим образованием. Как правило, специальность в сфере профориентации и развития карьеры является второй профессиональной квалификацией, которую получают на основе первого высшего образования в сфере психологии, педагогики или даже экономики. Большинство специалистов по профессиональной ориентации и карьерному обучению являются членами Ассоциации профессиональной ориентации и карьерного развития и Института профориентации и карьерного развития.

Проведен сравнительный анализ развития профориентации в Украине и Англии. На основе изученного английского опыта профориентационного и карьерного обучения учащихся, были сформулированы рекомендации для использования их в практике государственной системы профессиональной ориентации в Украине (на стратегическом, педагогическом и исследовательском уровнях).

Ключевые слова: профессиональная ориентация и карьерное обучения, ученики средних образовательных заведений, профильное обучение, профинформация, карьерное развитие, профконсультация.

Туменко М.М. Career education and guidance of secondary education pupils in England. – As manuscript.

The thesis for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Speciality 13.00.01 – The General Pedagogy and the History of Pedagogy. – The Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis presents a theoretical analysis of the problem of career education and guidance by Ukrainian and foreign scholars. Theoretical principles of career education and guidance of pupils in England are described; the development of the system of English career education and guidance is represented and the three periods are defined on the basis of criterion of quality changes in the organizations and content of career education and guidance within the chronological range; the role and place of career education and guidance in the system of education are defined, which is implemented in the form of the National and school curricula: forms and methods of career education and guidance are described; the comparative analysis of the development of career education and guidance in Ukraine and England is made; the recommendations of practical implementation in the area of career education and guidance in Ukraine are given on the basis of English experience of career education and guidance.

Keywords: career education and guidance, England, secondary education, National curriculum, school curriculum